

Hogyan fér meg ennyi szempont, ennyi adat és tény, ennyi művelődéstörténeti érdekesség egyetlen tanulmánykötetben? A szerző maga is érzékeli, hogy vizsgálódása talán túl szerteágazó, tárgyidőszaka pedig túl szűk egy módszeres és átfogó gyermek- és ifjúsági irodalomtörténethez, ezért szerényen a könyv alcímében prózatörténeti fejezeteknek nevezi a kötet írásait. E fejezeteknek mégis sikerül szintézist teremteniük műfaji, alkotói, fordításelméleti, filológiai, esztétikai szempontok, történeti és értékelő-elemző megközelítések, művelődéstörténeti és társművészeti párhuzamok, illetve múlt és jelen olvasói horizontjai között.

A kötet műfaji szempontú megközelítései sajátos irodalomtörténetet vázolnak föl: világirodalmi átdolgozásoktól, ifjúsági kiadásra szánt átültetésektől a historizáló művek és lányregények példáin, a szecessziós-szimbolikus mesék során át, a modern gyermekversek és meseregények seregéhez vezetik az olvasót. *Aszlányi Károlyról, Sebők Zsigmondról, Móra Ferencről* pályaképet rajzol a szerző, kiemeli *Krúdy Gyula*, Molnár Ferenc, *Kaffka Margit* gyermekekhez szóló korszakát, megemlékezik *Fekete István, Török Sándor* pályakezdéséről. Nem feledkezik el a világirodalmi klasszikusok (*Mark Twain, A. A. Milne, Lewis Carroll*) zseniális tolmácsolóiról sem, de a didaxissal terhelt regények tömegéről is bírálatot mond. Komáromi Gabriella érzelmes, személyes stílusa műelemzés-kor erénye, történeti áttekintéskor inkább hátránya az írásmódnak, s nem kis szerepe van abban, hogy tanulmánykötetének Karinty- és Móricz-fejezete képes leginkább megszólítani az olvasót.

Komáromi Gabriella könyve az elmúlt tizenöt év alatt nem veszített jelentőségéből, az első igazán nagyszabású kísérletet egy gyermek- és ifjúsági irodalomtörténet megteremtéséhez. Könyve az irodalomkritika oldaláról indít el kánonteremtést a magyar gyermek- és ifjúsági prózában, követőkre és további tudományos párbeszédre várva.

Komáromi Gabriella (2005): *Elfelejtett irodalom. Fejezetek a magyar gyermek- és ifjúsági próza történetéből (1900–1944)*. Móra Kiadó, Budapest.

Dian Viktória
Móra Kiadó

Nomen est omen

Ez az állítólag Plautusnak tulajdonítható latin mondás a nevekben rejtőzködő végzetre figyelmeztet bennünket. A kolozsvári Művelődés is nolens volens vállalja saját sorsát, és annak a tág diszciplinának a hazai fórumaként tevékenykedik, amelyet művelődéstörténetként tart számon a szakirodalom. A folyóirat és a köréje szerveződő egyéb fórumok (könyvkiadó, alapítvány) az erdélyi magyar művelődéstörténetet szolgálják.

A szolgálat újabb kézzelfogható bizonyítéka Csetri Elek és Szabó Béla közös könyve, „Az erdélyi fejedelmek arcképcsarnoka”. A könyv értékét növeli, hogy két történelmi város, Kolozsvár és Sopron szellemi és anyagi összefogásának eredményeként jött létre. A történész Csetri Elek a rá jellemző módszerességgel foglalja össze az erdélyi fejedelemség másfél évszázados történetét, közli huszonkét fejedelem rövid életrajzát és a nevükhöz fűződő eseményeket. A témán kívül erdélyi vonatkozású még a

szerkesztés (Művelődés Műhely) és a nyomdai kivitelezés (zilahi Colorprint Nyomda). A történetész szövegeihez Szabó Béla készítette el illusztrációként a színes fejedelmi portrékat korabeli metszetek, festmények, történeti adatok és leírások alapján. Jelentős még a Soproni Erdélyi Kör hozzájárulása a kötethez, egyrészt pénztámogatással, másrészt a megjelentetés ötletével (ötletgazda: a kör elnöke, *Ury Béla*).

Művelődéstörténeti szempontjainkat érvényesítendő, két egymást támogató tendenciára figyelhetünk fel Csetri Elek bevezetőjében: egyrészt az erdélyiség-tudat, a transzszilvanizmus megerősítésére, másrészt ennek a tudatnak a kiegészítő átértékelésére.

A kolozsvári tudós a magyar történetírói hagyományhoz igazodva az erdélyi fejedelemség korszakát 1541 (Buda török kézre jutása) és 1690 (*I. Apafi Mihály* halála) közé teszi. Számos magyar történetész ezt az egy év híján másfél évszázadot Erdély és az összmagyarság virágkorának tekintti. Ez a korszak válik a magyar művelődéstörténet Erdély-mítoszána történelmi alapjává is. Más tartalommal ugyan, de ugyanez a történelmi korszak munkál a román és a szász kultúrtörténetben is. Az egyetemes magyar gondolkodásban a Mohács utáni Erdély a művelődés igazi mentsváraként jelenik meg, illetve a transz-

Az örök Erdély-tudat mellett jelentkező partiumi gondolat is arra hivatott, hogy erősítse az identitást, a Partiumban rekedt nemzetrészt magyarságtudatát. Más kontextusba helyezve újabb érveket találhatunk a partiumi gondolat időszerűségére: a türelmetlen európai integráció és globalizáció korában nagy szükség van a megtartó regionális tudatra, a nemzeti és táji hagyományokhoz való kötődésre. Mint megannyi kollektív tudatnak, a partiuminak is értékőrző szerepe van, sőt helyzettudatot formáló történelmi küldetése.

szilvanizmus forrásaként. Ez az Erdély-kép tovább árnyalódik és idealizálódik a későbbi művelődéstörténeti korszakokban, a 20. század elején pedig újabb aspektusokkal gazdagodik, így a mindig időszerű európai gondolattal is. *Ady Endre* elsőként tesz említést erről „Az ismeretlen Korvin-kódex margójára” című esszéjében: „a történelmi Erdély mindig közelebb állott a nyugati civilizáció eszményeihez és szellemi áramlataihoz, mint a szűkebb értelemben vett Magyarország, sőt a maga szabadelvűségében és vallás-politikai türelmességében nemegyszer megelőzte a nyugati világot”.

Erdély kapcsán a román történetírás és művelődéstörténet legfőbb érve az egységes román múlt hangoztatása, illetve annak a közhelynek a felelőletése, hogy az erdélyi fejedelemség következetesen kizárta a közéletből a „mindenkor többséget képező” román entitást. Ennek a bizonyítására hipotézisek és elméletek garmadát gyártották a történetészek. A szász Erdély-mítosz természetéről nem tesz említést a bevezető írás szerzője, inkább az Universitas Saxorum intézményéről és a szász székekről értekezik. Úgy gondoljuk azonban, hogy az erdélyi németek transzszilvanizmusa leginkább a Heimatkunstban és a Heimatdichtungban teljesebben ki, amely egyaránt kötődik Erdélyhez, a Bánáthoz és Bukovinához. Az erdélyi tájhoz kapcsolódó érzelmi élmény művészi kifejeződése *Adolf Meschendörfer* „Siebenbürgische Elegie” című verse. Ezt többen is lefordították magyar (*Radnóti Miklós*, *Dsida Jenő*, *Lendvay Éva*) és román nyelvre (*Anton Cerbatu*, *Veronica Porumbacu*).

Csetri Elek szerint az etnikumközpontú szemlélet nem tükrözi az erdélyiség lényegét, minden hasonló törekvés elfogultsággal jár. Ebben a kérdésben egyetemes szempontokat érvényesítő és a partikuláris érdekeket mellőző szemlélet jelenthet alternatívát: „Erdély mindazoké a népeké, amelyek földjét lakják s itteni sorsukat vállalták és a jövőben is vállalják”. A történetész *Kós Károly*-lyal mondatja ki tehát a vélt igazságot, így csak az az erdélyi értelmiségi gondolkodhat, aki egyaránt birtokában van a történelmi múlt és a mindennapi együttlélés tapasztalatainak, aki az így felhalmozott tudás perspektíváján át látja

Erdély jelenét és jövőjét. Tudja azt, hogy időnként változnak a történelmet formáló népek, újabb és újabb nemzedékek lesznek a táj hasznélvezői, ám az ehhez a tájhoz köthető értékek öröklődnek.

Az így kanonizálódott transzszilvanizmus a világháborúkat követően a partiumi tudattal is kiegészül, vagyis az egykori Partium területén élő romániai magyarok adaptálják az erdélyiséget. Amikor Erdélyről beszél, Csetri Elek sem feledkezik meg a hét nemesi vármegye, valamint a székely és a szász székek mellett a negyedik közigazgatási egységről, a Partiumról (Partium Regni Hungariae) sem. Annál is inkább, mert léte szorosan összefügg az erdélyi fejedelemségével. Kiterjedése az idők folyamán sokat változott, a történeti Erdély nyugati határán kívül eső területeket ölelte fel (Kövár-vidék, Közép-Szolnok, Kraszna és Zaránd vármegyék, valamint egyes bihari részek Nagyvárad központtal). Több mint három évszázad után történelmi tájainkon újra aktualitása van a partiumi gondolatnak, attól függetlenül, hogy a felidézés tudatos vagy spontán tevékenység eredménye. Az örök Erdély-tudat mellett jelentkező partiumi gondolat is arra hivatott, hogy erősítse az identitást, a Partiumban rekedt nemzetrészt magyarságtudatát. Más kontextusba helyezve újabb érveket találhatunk a partiumi gondolat időszerűségére: a türelmetlen európai integráció és globalizáció korában nagy szükség van a megtartó regionális tudatra, a nemzeti és táji hagyományokhoz való kötődésre. Mint megannyi kollektív tudatnak, a partiuminak is értékőrző szerepe van, sőt helyzettudatot formáló történelmi küldetése.

A Csetri Elek és Szabó Béla közös könyve körül kialakuló recepció egyszerre lehet történeti és képzőművészeti jellegű. Valóságos kalandra ösztönzi az erdélyi és a magyarországi olvasót, ugyanis művelődéstörténeti vonatkozásaival túlmutat ez a könyv egy-egy település (Kolozsvár és Sopron), illetve egy-egy történelmi régió (Erdély és a Partium) határain, és egyetemesebb érvényű történelmi igazságokat sejtet meg velünk. Többek között arra sarkall bennünket, hogy értékeljük át transzszilván, illetve partiumi tudatunkat.

Csetri Elek – Szabó Béla (2003): *Az erdélyi fejedelmek arcképcsarnoka*. Művelődés, Kolozsvár

Végh Balázs Béla
*Babes-Bolyai Tudományegyetem,
Pszichológiai és Neveléstudományi Kar,
Tanítóképző Főiskola*